

כך פענחנו

(הצלומים שכבר פוענחו לפני 16 שנה)

כך גילינו

(דרך מקורית לזכות בתהילה לא מוצדקת)

אפריל '95

המחקר של חיל האוויר

אנשי יחידת הפענוח של חיל האוויר התפארו לפני שבועיים בערוץ 2 בגילוי מרעיש ■ לטענתם, הם הצליחו לחשוף, לראשונה, עדויות חדשות מתוך צילומי אוויר של מחנה ההשמדה אושוויץ-בירקנאו ■ אל"מ (מיל') יוסי לנגוצקי, לשעבר נספח המודיעין והיבשה

של צה"ל בוושינגטון, מספר ל"סופשבוע" כיצד העביר ארצה, כבר בשנת 79', פענוח אמריקאי של אותם צילומי אוויר ■ האם פעלו אנשי חיל האוויר מתוך בורות ורשלנות מקצועית או שניסו, בידעין, לייח"צן פלגיאת? ■ דובר צה"ל נמנע מלהשיב על השאלה

אוקטובר '79

המחקר האמריקאי (מתורגם)

אל"מ (מיל) יוסי לנגוצקי.
המלצתי כי לאור ייחודיות
וראשוניות המחקר האמריקאי,
ראוי לתרום אותו ולהפיץ אותו
בצה"ל • צילום: דלי אברהמי

אשה זונדר

אל"מ (מיל) יוסי לנגוצקי לא האמין
למראה עיניו. הוא הפעיל את הווידאו
וצפה פעם אחר פעם בכתבת הטלוויזיה
של רוני דניאל בערוץ 2 כדי לוודא שאין מדר
בר בטעות. על המרקע, בחגיגות שגוסף לה
גופך דרמטי, התגאו אנשי יחידת הפענוח של
חיל האוויר בגילוי מרעיש, פרי מחקר חרש.
הממצאים המפתיעים צוטטו בהרחבה ועוררו
הדים רבים בקרב ניצולי שואה בישראל ובתפר
צות. ועדת הכנסת למלחמה באנטישמיות הקדי
שה לחשיפה הטלוויזיונית דיון מיוחד, וערוץ 2
מיהר לשרד את הכתבה פעם נוספת, לבקשת
צופים רבים. הכל היה טוב ויפה, אלמלא אותו
מחקר ישראלי "חדש" נעשה 16 שנים לאחר
שתצלומי האוויר כבר פוענחו בארצות הברית.
אל"מ (מיל) לנגוצקי, 61, לשעבר איש סיוע
ומודיעין, שאחד מתפקידיו היה ראש מחלקת
איסוף באמ"ן, שירת בשנים '76-'79 כנספח מר

המשך בעמ' 22

סרן יובל ישראלי בכתבת ערוץ 2. שחצנות או אחיזת עיניים?

העולם השנייה היה מוגבל מאוד בשני התחומים. והחשוב ביותר: עומד לנו היתרון של מבט לאחור ושפע דיווחים של עדי ראייה ודוחות חקירה על מחנות אלה.

בכתבת ערוץ 2 אמר סרן ישראלי את הרכבים הכאים: "נושא אחר ומאוד מעניין שגילינו, וגם היה ידוע לאנשים שהגיעו למחנות אחרי הזוועה, זה השמדת הראיות... אין כאן דברים שלא היו מוכרים או סודות חדשים שהתגלו, אבל זה דברים שרואים אותם בצורה מוחשית, זה דברים מדהימים, כשאנחנו גילינו אותם, וכשאנשים שהיו שם ראו אותם".

איתו נושא בדיוק - השמדת הראיות, בעיקר באמצעות פירוק המשרפות - מומחש ומודגש באמצעות פענוח תצלומי אוויר, במסגרת המחקר האמריקאי שנמסר לידי צה"ל, תורגם לעברית והופץ בצה"ל לפני 16 שנה.

עבודת המחקר של יחידת הפענוח של חיל האוויר, שעשתה על ידי סגן דובב אפל, סמל עורד צסרקס וסמל אלעד קציר, המשרתים בסדיר, מנוסחת לעתים קרובות כעבודה שנכתבה בידי תלמיד תיכון נלהב. בעריכת המסמך נולט ליקוי צורם, כשבתחילת פרקים המתייחסים למבנה הפנימי של מחנות אושוויץ שובצו תמונות שצולמו בנסאות ובמקומות אחרים. אין שום קשר בין תמונות אלה לבין תוכן הפרקים. תפוצת המחקר היתה אמורה במקור להיות פנימית. העבודה נערכה כחלק מההכנות לערב יחידה בנושא יום הזיכרון לשואה ולגבורה. הבעייתיות הכרוכה בה נאה לידי ביטוי מכיון כרגע שהוחלט להפיצה ברבים, מחוץ לחיל האוויר, ולפרסם אותה בתקשורת.

בכל מקרה, גם אם יכלו המפענחים האמריקאים במלחמת העולם השנייה לראות בצילומים כי באושוויץ נערכת השמדה המונית, מדובר היה רק בחיזוק ויוואלי למידע שהיה קיים. ידוע שברשות האמריקאים, עוד לפני אפריל '44, היו ריווחים על פעולות ההשמדה באושוויץ. באתה תקופה כבר היתה לחילות האוויר של בעלות הברית שליטה בשמי אירופה ומטוסיהם היו יכולים להמריא משרות התעופה באיטליה, להפציץ את אושוויץ ואת פסי הרכבת שהובילו אל תא הגזים את יהודי אירופה. אבל מקבלי החלטות בווינגטון ובלונדון לא הורידו הוראות בעניין זה לראשי הצבא ולחילות האוויר שלהם.

מנקודת מבט ישראלית, ייתכן שהשאלה החמורה מכל נוגעת דווקא ליהודים ולא לאמריקאים. "אין ספק", אומר אל"מ (מיל') יוסי לנגוצקי, "שבעלות הברית ידעו על ההשמדה, ולא רק במחנה אושוויץ ובירקנאו, אך לא קבעו כלל את האטת או הפסקת ההשמדה באירופה כמטרת מלחמה, ולו גם כעדיפות נמוכה. שכן אז היו מוציאים גיחות צילום מיוחדות למספר מחנות השמדה מרכזיים ברחבי מזרח אירופה, לא על מנת לוודא אם מתקיימת השמדה, שהרי עניין זה היה ידוע היטב ממקורות שונים, אלא כדי לנתח ולקבוע מה הן המטרות המועדפות להפצצה. על כך אין סליחה ואין מחילה. אבל אצבע מאשימה צריך להפנות לא רק אל בעלות הברית, וגם לא אל הרוסים, שאגב, גם הם ידעו ויכלו להפציץ את המחנות, אלא בעיקר למנהיגי היהדות בארצות הברית, באנגליה ובארץ. יהדות העולם לא השכיחה לצאת לרחובות, לזעוק עד לב השמים ולגרום לכך שמקבלי החלטות של בעלות הברית יקבעו כי הפסקת ההשמדה, או לפחות האטתה, היא מטרת מלחמה רשמית".

דובר צה"ל: פעולה חינוכית

לדובר צה"ל הועברו, בין היתר, השאלות הבאות: האם חיילי וקציני יחידת הפענוח של חיל האוויר לא ידעו על המחקר האמריקאי, שתורגם לעברית והופץ בצה"ל על ידי מיפקדת קצין חינוך ראשי? האם השתמשו בו במהלך מחקרם, אבל לא נתנו לו במתכוון את הקרדיט הראוי, והציגו את עבודתם כמקורית? על סמך מה קבע סרן יובל ישראלי כי למפענחי תצלומי האוויר האמריקאים במלחמת העולם השנייה היתה היכולת הטכנית לראות את תהליכי ההשמדה? על סמך איזו בדיקה קבע ישראלי, כי העדויות המצולמות שאליו הגיעו אנשי יחידת הפענוח של חיל האוויר בנושא השמדת ראיות במחנה אושוויץ, הן כבחינת "גילוי"? דובר צה"ל התעלם מהשאלות שלעיל, כמו משאלות נוספות, ובחר להגיב כך: "מדובר בפעילות חינוכית שנערכה ביחידת הפענוח של חיל האוויר במסגרת פעילות החינוך לקראת יום השואה, וכך יש לראותה. עבודה זו אינה מתיימרת להיות העבודה ההיסטורית הראשונה בנושא, וכל ייעודה להעמיק את תודעת המפקדים והחיילים בנושא השואה".

יותר. רוני דניאל שאל אותו: "אבל אתם מסתכנים לים על התמונות האלה באמצעים שאני לא יודע אם למפענח האמריקאי היו. זאת אומרת, יכול להיות שאתם היום רואים דברים שהם אז לא הצליחו לראות?". סרן ישראלי מגיב בחיוך השמור למקצוען המסביר פרטים מובנים מאל"ם הם להדיוטות: "המכשיר הזה והכוונה למכשיר לפענוח תצלומי אוויר הנמצא בשימוש חיל האוויר - (M) הוא די פשוט. זאת אומרת, זה המיני רוסקופ הפשוט ביותר הקיים, ואני מניח שלכל מפענח, גם במציאות לפני עשרות שנים, היו האמצעים המינימליים כדי להגיע לרמה (של פענוח) ... הפענוח פה הוא לא קשה".

בהקשר הזה, כותבים ברדיוני ופואריה בע"ב בודת המחקר שלהם הקרימה שמעמידה את רב"ריו של סרן ישראלי באור מגוחך: "היו לנו יחידות רונות מספר על פני מפענחי התצלומים במלחמת העולם השנייה. במקום 7X TUBE MAGNIFIERS היו לנו מיקרוסטריאוסקופים. מגדילי התצלומים המעברתיים החדשים שלנו עולים בהרבה על אלה שעמדו לרשותם של מפענחים בתקופה מוקדמת יותר. בעוד שמפענחי התצלומים במלחמת העולם השנייה ביצע את ניתוחו באמצעות בחינת הדפסי נייר, יכולנו אנו להשתמש בפוויטיבים כפולים של סרטים ועל ידי כך לאפשר בחינה מרוקקת של כל פעילות שהועלתה על הסרט. למנתח התצ"ל לומים היום עומד גם היתרון של שנות הכשרה וניסיון, בעוד שמפענחי התצלומים במלחמת

לארכיון צה"ל או ל"ספריות צה"ל השונות ולקבל לידיהם את המסמך שתורגם והופץ בידי מיפקדת קצין חינוך ראשי באוקטובר '79. פרט לכך, קיים פרסום נוסף ומפורט בנושא שמקורו גם הוא בחיל האוויר, אותו הציג רם עברון ביום רביעי שעבר בתוכניתו "שטח הפ"ק". באפריל '81 פורסמה בנטאון חיל האוויר כתבתו של ס"ל אורי, לימים אל"מ (מיל') אורי דרומי, העומד כיום בראש לשכת העיתונות הממשלתית. בכתבה מוצגים ומנותחים תצלומי האוויר האמריקאיים, על סמך המחקר של ברדיוני ופואריה. האפשרות החמורה יותר ידע כי משהו ביחידת הפענוח של חיל האוויר ידע על אחת הפרסומים הנ"ל, או על שניהם. כלומר: עבודת המחקר המוצגת כמקורית היא פלגיאט מכוון, גניבה מחקרית ללא ציון שם המקור. בסיכום עבודת המחקר של חיל האוויר יחידת הפענוח של חיל האוויר מנוסחת, בוהירות יח"סית, המסקנה לגבי יכולת ההבנה והניתוח של מפענחי צילומי האוויר האמריקאים ב'44. "להבנתנו המקצועית, אם היו בידם מקורות נוספים ולו המינימליים, כעבודת מחקר נכונה, נוכח הפעילות החריגה והיקפה באתרים השונים שהוצגו בעבודה, היו מוגדרים אתרים אלה כחד שורים כבר באותם ימים ... המשמעויות מובנות".

אבל בכתבה בערוץ 2 נטל לעצמו סרן יובל ישראלי, שהוגדר בהקדמה לעבודת המחקר כמי שהעבודה "נבדקה" על ידו, חירות גדולה הרבה

דיעו ויבשה בשגרירות ישראל בווינגטון. בתוקף תפקידו עכר מול גורמי מודיעין אמריקאים. "בסוף שנת '78", מספר לנגוצקי, "פנה אלי גורם בכיר בשירותי המודיעין האמריקאיים ואמר לי שהם עומדים לסיים בקרוב מחקר שיהיה קרוב מאוד ללבי. הוא אמר לי שנעשה מחקר המבוסס על צילומי אוויר של אושוויץ, ושיעבירו לנו אותו במחנה יחד עם סרטי גיחות הצילום שבוצעו במלחמת העולם השנייה. זו הייתה יוזמה ומחווה שלהם. מאוחר יותר, כשהעבר דה הושלמה, פנה אלי אמירל דיק רוברטסון, סגן ראש יחידת DIA, סוכנות הכיון של משרד ההגנה, גוף המשולב בפעילות הסי.אי.אי, ומסר לי עותק מעבודת המחקר, ערב הפצתה בפברואר '79 כפרסום רשמי וגלוי של הסי.אי.אי. העברתי עותקים ארצה כמקובל, כשעותק אחד שלחתי אישית לרפול שהיה אז רמטכ"ל. צירפתי תי המלצה כי לאור הייחודיות והראשוניות של החומר, מן הראוי למצוא דרך לתרגם את המחקר לעברית ולהפיץ אותו בצה"ל, וזה מה שאכן נעשה".

עבודת המחקר שחברה בידי האמריקאים דיינו ברדיוני ורוברט פואריה, תורגמה לעברית ובאוקטובר '79 הופצה בצה"ל דרך ענף ההסברה של קצין חינוך ראשי. 16 שנים מאוחר יותר הגישו אנשי יחידת הפענוח של חיל האוויר הישראלי מחקר משלהם, המתבסס על אותם סוללים של תצלומי אוויר אמריקאיים שעליהם התבסס המחקר האמריקאי.

כשני המחקרים מפוענחים תצלומי אוויר שערכו טייסי חיל האוויר האמריקאי מעל מפע"ל "אי.גה פארבן" בפולין בתקופה שבין אפריל '44 לינואר '45. במקורות מוחלטת, בגלל הקרבה הגיאוגרפית, נקלטו במצלמות האמריקאיות גם תמונות באיכות טובה של חלק ממחנות אושוויץ. עבודת המחקר של מפענחי חיל האוויר יד הוגשה לאלוף הרצל בודינגר, מפקד החיל בודינגר היה מרוצה מהעבודה ועורר את הפכת המחקר מחוץ לשורות חיל האוויר, בין היתר, לאלופי צה"ל.

לכאורה, אין כאן שום בעיה. להפך, ראוי שהנושא הכאוב והגורא הזה ייחקר שוב ושוב. אבל הטענה לגילוי וחשיפה שבה התהדרו אנשי יחידת הפענוח של חיל האוויר היא ילדותית, נגועה בתמימות, בולוול, ברשלנות ובשחצנות, במקרה הטוב, וגובלת באחיזת עיניים, במקרה הרע. מעבר לכך, בכתבת הטלוויזיה שעסקה בנושא כה טעון הוצגה תיאוריה לא הוגנת ולא ברורה שאנשי יחידת הפענוח של חיל האוויר נתנו לה תוקף. הטענה היתה שמפענחי תצלומי האוויר האמריקאים יכלו לדעת על סמך תצלול מי האוויר כי במחנה אושוויץ בירקנאו מתנהלת השמדה כתאי גזים ושריפת גופות.

כל מחקר אמור להתחיל בריכוז חומרי ארכיון ונו הגוגעים לנושא המחקר. בהקדמה לעבודת המחקר שלהם כותבים אנשי יחידת הפענוח של חיל האוויר כי התמיינו ב"ספרות רבה, ביקורים ב"יד ושם" ובספריות צה"ל השונות". בספריית "יד ושם" מצוי עותק של המחקר המקורי, בניי רסטו האנגלית, שאותו ביצעו ברדיוני ופואריה ריה ואשר פורסם בפברואר '79. כל שהיו צריכים לעשות אנשי יחידת הפענוח של חיל האוויר כוונן הביקור ב"יד ושם" זה להתעניין האם קיים בספריית המוסד מחקר המתייחס לצי"לומי אוויר אמריקאיים שצולמו מעל אושוויץ בין אפריל '44 לינואר '45. הם יכלו גם לפנות

מתוך המחקר האמריקאי, פברואר '79: "היו לנו יתרונות מספר על פני מפענחי התצלומים במלחמת העולם השנייה. מגדילי התצלומים החדשים שלנו עולים בהרבה על אלה שעמדו לרשותם של מפענחים בתקופה מוקדמת יותר. והחשוב ביותר: עומד לנו היתרון של מבט לאחור"

סרן יובל ישראלי, מפקד גף פענוח בחיל האוויר, יולי '95: "המכשיר הזה הוא המיקרוסקופ הפשוט ביותר הקיים, ואני מניח שלכל מפענח, גם במציאות לפני עשרות שנים, היו את האמצעים המינימליים כדי להגיע לרמה (של פענוח) ... הפענוח פה הוא לא קשה"